

ARŪNAS BINGELIS

Kauno technologijos universitetas

AKIVAIZDUMAS KAIP TIKROVĖS PAŽINIMO PRINCIPAS: FILOSOFIJOS, LOGIKOS IR DYKUMOS TĖVŲ TAKOSKYRA?

Evidence as a Principle of Knowledge:
Divide of Philosophy, Logic and Desert Fathers

SUMMARY

In both philosophy and science when searching for correspondence between experience and thinking of reality a principle of evidence is employed. I'm interested in possible correlations of the mentioned principle of evidence with another field of its particular validity – a phenomenon of religious experience of ascetics in early Christianity and contemporary successors of tradition. A phenomenologist who invites to return to “the things themselves”, seeks eidetic vision, non-mediated experience and its adequate expression should recognize reality itself as an evident imperative in wasteland. A thirst for evidence which accompanies the Desert Fathers is slaked in a qualitatively different way than in science or philosophy. Here evidence as an attribute and principle of experience and true knowledge is obtained as a Gift of transcendence, although existential decision is a necessary condition in order to accept it. Such experience of the hermits being in the proximity of that which is unconditionally real is witnessed by the pearls of Desert wisdom – apophthegms.

SANTRAUKA

Ieškant tikrovės patirties ir jos mąstymo atitikimo ir filosofijoje, ir moksle vadovaujamosi akivaizdumo principu. Mane domina galimos minėto akivaizdumo principo sąsajos su kita, bent jau specialiųjų mokslų kompetenciją peržengiančia akivaizdumo principo savito galiojimo sritimi – ankstyvosios krikščionybės asketų ir šiuolaikinių jų tradicijos perėmėjų religine patirtimi. Fenomenologas, kviečiantis grįžti „prie pačių

RAKTAŽODŽIAI: akivaizdumas, tikrovė, protas, patirtis, beprielaidiškumas, fenomenologija, logika, Dykumos Tėvai.
KEY WORDS: evidence, reality, mind, experience, unconditioned, phenomenology, logic, Desert Fathers.

daiktų“, siekiantis eidetinio regėjimo, netarpinės patirties bei norintis rasti jai tinkamą išraišką, galėtų atpažinti Tyruose pačią tikrovę kaip akivaizdų imperatyvą. Savitas akivaizdumo troškulys, lydintis Dykumos tėvus jų dvasinėje kelionėje, malšinamas ieškant kitų šaltinių nei moksle ar filosofijoje. Čia akivaizdybė, kaip patirties ir tikro žinojimo atributas bei principas – transcendencijos Dovana, nors jai priimti būtinas egzistencinis apsisprendimas. Tokio anachoretų buvimo artumoje su tuo, kas yra nesąlygiškai tikra, tvaru, patirtį liudija Dykumų išminties perlai – apoftegmos.

*Kai tiesą (veritas) reiškia vien tai, kas patikrinama (bet koku būdu),
tai pažinimo matas yra nebe pažinimo tiesa, bet jo tikrumas¹.*

H. G. Gadameris

IVADAS

Akivaizdumo principu dažnai vadovujamasi ne tik formaliuosiuose moksluose (pavyzdžiui, šiuolaikinėje formaliojoje logikoje ar matematikoje įrodymo, jo akivaizdumo siekiama *aksiominiu* dedukciniu metodu, vadovujamasi *koherentine* tiesos samprata), bet ir gamtos (René Descartes'o *clare et distincte percipere* priesakas Naujųjų laikų gamtamoksliui galioja ir šiandien) – dėl to abejonių daugeliu atvejų nekyla. Antra vertus, akivaizdumo principas plačiai gvildentas kaip moksliskumo principas, tiesos kriterijus, mokslinio pažinimo idealas (formaliuosiuose moksluose aksiomų akivaizdumas – dar ir išieities taškas).

Mūsų išsikeltai akivaizdumo principo taikymo sričių temai svarbios galimos jo sąsajos ir su kita, bent jau specialiųjų mokslų kompetenciją peržengiančia akivaizdumo principo galiojimo sritimi – su ankstyvosios krikščionybės asketų ir šiuolaikinių jų tradicijos perėmėjų religinės patirties fenomenu. Istoriskai nuoseklu būtų pradėti nuo galimų akivaizdumo principo sąsajų su Dykumos tėvų, kaip krikščioniškosios askezės etalono, mokymu ir jo įkūnijimu *dvasi-*

nėse *pratybose*: nepaliojamame proto *budėjime* (gr. νῆψις), *grumtynėse* su žmogaus išganymo antagonistu *dvasioje*: „mes *grumiamės* (gr. παλη) ne su kūnu ir krauju“ (Ef 6, 12). Tokios išties reikšmingos *dvasinių pratybų*, kitaip – *grumtynių* (gr. παλη), sąsajos veriasi ir palyginus šį terminą su senovės Graikijos laikų tos pačios šaknies žodžiu „palestra“ (gr. παλαιστρα), reiškiančiu ir ‘gimnastikos mokyklą’, ir ‘atletų pratybų ar varžybų, ypač imtynių, kumštynių, aikštė’, t. y. ir pasirengimą kovoms, ir pačios kovos lauką. Tokios pat sąsajos skleidžiasi ir su mums aktualaus žodžio „askezė“ (gr. ασκεσις) pirmąja reikšme – ‘(atletų) pratybos’, kilusia iš gr. ασκεω – ‘lavintis, stropiai dirbti’. Panašios nuostatos buvo laikomasi ne tik Atėnų olimpiniam ringe, bet ir Antikos didžiosiose filosofijos mokyklose: anot Pierre'o Hadot, nuolatinės asketinės pratybos, valingos pastangos įkinkyti ir vadelioti aistras (gr. πάθος; θυμοειδής) bei geismus (gr. ἐπιθυμία) buvo būtinas jų veiklos dėmuo², antraip filosofija kaip gyvenimo būdas, Vakarų filosofijos tėvų įsitikinimu, be tokio askezės raugo, tarsi tešla – tiesiog nekiltų.

ASKEZĖ – ANACHORETIŠKOSIOS AKIVAIZDYBĖS SĄLYGA

Pasišventimas *vidiniam, dvasinės sielos* darbui – nuolatinis *proto budėjimas*, bet kada sąmonėje galinčių pasirodyti naujų ir *neautorizuotų*, patrauklių, bet dažniausiai ydingų, *minčių, vaizdinių, asociacijų, dingtelėjimų* ir *dingusių dėmesinga patikra* prieš bet kurį jų įsileidžiant į širdį – kasdienė krikščionio asketo užduotis. *Mentaliniu vaizdiniu* (gr. λογίσμοι; į anglų kalbą šis terminas verčiamas įvairiai: *thoughts, tempting thoughts, evil thoughts, images with thoughts* kaip *thoughts* prieštata, *imagination*; rus. *мысли*) *medijuotos ir tuo pačiu vaizdiniu pridengtos tikrosios žinios* atpažinimas, *valingas parazituoti užprogramuotų λογίσμοι* „suskliaudimas“, griežta „vidinio žmogaus“ (2 Kor 4, 16) lavyba ir jo pastatymas į nuolatinę *širdies sargybą*, prie *širdies, vidinės pilies, vartų*, žinant, kad nuo dabar pamainos jau nebebus – toks galėtų būti anachoreto, aristoteliškai tariant, potencialiai inteligibilų juslinį suvokinį „apšviečiančiojo“, kitaip – „veikliojo intelekto“, aprašas. Štai kodėl beaistriškumą (gr. ἀπάθεια) dar žemiškajame kūne įgijusį abatą Joną Luošį abatas Poimenas pamokė: „Melskite Viešpatį įsakyti, kad jumyse kiltų kokia nors kova, nes *siela bręsta tik mūšiuose*“³ (išskirta straipsnio autoriaus). Tad tai, kas pasakyta apie asketų dvasines pratybas, bent jau išoriškai, išties panašu ir lygintina su klasikine metodiškai besidarbuojančio fenomenologo sąmonės veikla, transcendentalų žinojimą sąmonėje „nutyrinančiomis“ jo fenomenologinės redukcijos pratybomis.

Jei jau gretiname graikų filosofijos ir Dykumų askezės pratybas, svarbu prisiminti ir tai, kad pastarosioms ypač reikšmingos buvo apaštalo Pauliaus Antrojo laiško korintiečiams 10 skyriaus eilutės, kuriose kalbama apie suabsoliutintos kūniškosios išminties, neišskiriant tuometinės graikų filosofijos, bergždumą siekiant tikrojo žinojimo, netgi jos spekuliatyvių svarstymų žalingumą:

„Vis dėlto, gyvendami kūne, mes kovojame ne kūniškai. Mūsų kovos ginklai ne kūniški, bet turi Dievo galybę griauti tvirtoves. Jais nugalime **gudravimus** ir bet kokią puikybę, kuri sukyla prieš **Dievo pažinimą**. Jais paimame nelaisvėn kiekvieną **protą**, kad paklustų Kristui...“ (2 Kor 10, 3–5) (paryškinta straipsnio autoriaus).

Šiose laiško eilutėse išryškėja ne tik tuometinių dykumų asketų veiklai būtinai orientyrai, bet ir filosofijos neišvenigiamai naujai vietai Vakarų civilizacijoje permąstyti esminiai terminai: vadina mieji *gudravimai* (gr. λογισμοι; lot. *consilia destruentes*), kitaip – *vaizdmintės, dingstys*, (kūniškieji) *mintijimai; Dievo pažinimas* (gr. γνώσεως τοῦ θεοῦ; lot. *scientia Dei*), kitaip – *gnozė, ir protas* (gr. νόημα; lot. *intellectus*), kitaip – inteligibilioji pažinimo galia, arba *noema*.

Pirmųjų amžių krikščioniškųjų asketų tradicijos perėmėja bei tęsėja laikytina ir iki šiol tebegyvuojanti *isichazmo* (gr. ἡσυχία – ‘tyla, ramybė’) tradicija – kaip unikali gyvensena, pašvęsta ieškojimui ir buvimui artumoje su tuo, kas yra nesąlygiškai tikra, absoliučiai tvaru. Fenomenologui isichastiškasis „kopimas

Francisco de Zurbarán (1598–1664). Šv. Jeronimas, tyruose kankinamas prisiminimų (gr. λογίσμοι) apie šokančias Romos merginas⁴.

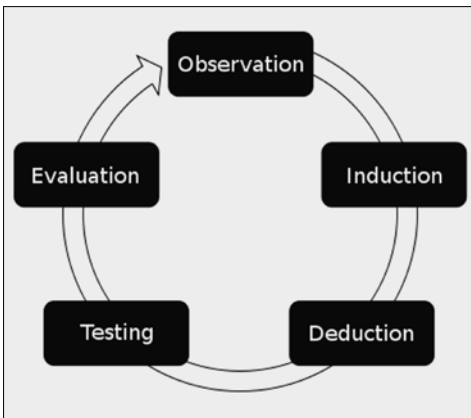
į Šventąjį Kalną“ – galimas šaltinis „fenomenologinių meditacijų“, taip pat tikrinančių, ant ko būtų galima „stovėti tvirtai“ (Gal 5, 1), pasaulį apžvelgti panoramiškai. Kalbant karteziškai, šios religinės tradicijos puoselėtojas irgi ieško to, kieno bent jau buvimu, veikimu jokia racionali būtybė daugiau nepajėgtų abejoti, kieno buvimu ir veikimu visiškai akivaizdumas, *tikrumas* (lot. *certitudo*), patiriamas mistinėje teofanijos dovanoje (o fenomenologui – transcendentinėje savimonėje), nekeltų jokios dvejonės. Nebent jis pats, nors ir ištiktas dvasioje Dievo tikrovės akivaizdumo patirties, sąmoningai nenorėtų ant taip

pakloto pagrindo stotis – dėl tokio kiekvienam pažįstamo nenoro vadovautis tuo, ką esame gavę ir pakankamai aiškiai supratę, apaštalas Paulius dažnai jautėsi privalęs apeliuoti į *valios* subjektą: „Tad stovėkite, susijuošę strėnas tiesa“ (Ef 6, 14). Tuomet, aišku, tektų kalbėti ne apie loginiu požiūriu pakankamo pagrindo sprendimui ir naujam įsitikrinimo veiksmui tolesnį ieškojimą, bet apie tamsiąją žmogiškosios valios pusę, jos iracionalią raišką (kalbėti ne apie reikalingą ir jau turimą aiškumą, bet, pavyzdžiui, apie pagrindo alternatyvią sprendimui patrauklumą, geistinumą, naudingumą ar pan.).

TIKRUMO PAIEŠKA: MOKSLINIS TYRIMAS, FENOMENOLOGIJA IR METANOJOS REIKALAVIMAS

„You didn't give us *enough evidence*“ („Tu nesuteikei mums *pakankamai akivaizdaus pagrindo*“ – išskirta straipsnio autoriaus) – tokį jau aštuoniasdešimtmečio Bertrando Russello atsakymą išgirdo Oksfordo universiteto studentas, „Voltaire Society“ susitikime paklausęs, ką garbusis filosofas sakytų, jei vis dėlto tektų stoti *Dievo akivaizdon*⁵. Tokia loginio atomisto ir kartu karingojo ateisto metodologinė nuostata⁶ rodo, kad Dievo buvimą ar nebuvimą jis tesuprato kaip vieną iš epistemologinių problemų, t. y. kaip gebėjimą ar negebėjimą *empiriškai (evidentiškai) pagrįsti teiginį, hipotezę* apie Dievo buvimą (pasak Russello, analogiškai turėtų būti pagrindžiami ir „teiginiai-hipotezės“ apie krikščionių Dievo trejybės-kumą, pasaulio sutvėrimą ar kentaurų, undinių ir pan. egzistavimą).

Tokią šiuolaikiniame moksle įsigalėjusią empirinio hipotetinių teiginių grindimo metodologiją gerai iliustruoja žymioji Adriaano D. de Grooto *empirinio ciklo* schema⁷, daug kuo primenanti *perpetuum mobile*.

Adriaano D. de Grooto *empirinis ciklas*

Šio nepabaigiamo ciklo pirmajame – *stebėjimo* – etape sistemingai kaupiami empiriniai duomenys ir jų pagrindu formuluojamos hipotezės; antrajame mokslinio tyrimo – *indukcijos* – etape šios hipotezės tikslinamos; trečiajame – *dedukcijos* – etape turimų hipotetinių prielaidų pagrindu daromos formalios išvados, prognozuojama; kitame – *tikrinimo* – etape dedukuotoms prognozėms patikrinti ieškoma naujo empirinio patvirtinimo; paskutiniajame – *vertinimo* – etape prognozių tikrinimo rezultatai įvertinami tinkamumo formuluojamai teorijai požiūriu. Užbaigus rezultatų vertinimo procedūrą toks mokslinio tyrimo ciklas prasideda iš naujo.

Tad tokiais ir panašiais žingsniais nustatomo tikrumo apologetas Russellas, kaip ir jam epistemologinės nuostatos požiūriu artimas J. L. Schellenbergas⁸, matyt, priskirtini prie tų žmonių, kurie griežtai atsisakydami išpildyti būtina transcendentinę – *metanojos* – galutinio verdikto apie Dievo tikrovę sąlygą, jau nepasilieka tik neutralių stebėtojų padėtyje šios tikrovės ir savęs pačių atžvilgiu. Palaipsniui „nutukinę savo širdis“ jie kuo toliau, tuo labiau negali atpažinti Dievo buvimą ir Jo veikimą įrodančio, Russello žodžiais kalbant, „pakankamai akivaizdaus pagrindo“, nors šis nuolatos skleidžiasi prieš jų „užmerkta akis“: „Šitų žmonių širdis aptuko, jie prastai girdėjo ausimis ir užmerkė akis, kad kartais nepamatytų akimis, neišgirstų ausimis, nesuprastų širdimi ir neatsiverstų, ir aš jų nepagydyčiau“ (Apd 28, 27; taip pat plg. Iz 6, 10, Mt 13, 15).

Šis egzistenciškai sukrečiantis Šv. Rašto priminimas bei perspėjimas, kalbantis apie „vidinį žmogų“, galėtų būti skirtas ir „transcendentinės apėrcijos subjektui“, „transcendentinei sąmonei“, fenomenologijos puoselėjamai „grynajai sąmonei“ – be tokio noetinio širdies persikeitimo visa, kas ontiškai akivaizdu, lieka paslėpta.

Fenomenologas, pagal metodologinę nuostatą turįs imperatyviai suskliausti išankstinius pasaulėžiūrinius įsitikinimus, žinojimą, nuostatas, kiekvieną predispoziciją, vis dėlto turėtų pastebėti, kaip į jo fenomenologinę praktiką, metodą, principus ir tikslus, bent jau išoriškai – įvardijimų plotmėje, yra panaši vienuolių kontempliatyvioji veikla, tarkim, isichastų dvasinio tobulėjimo pakopos: širdies *apvalymas* (gr. καρδιά + gr. κάθαρσις) – noetinio proto *apšvietimas* (gr. νοῦς + gr. φωτισμός) – viso asmens *sudievinimas* (gr. θέωσις). Panašios nuostatos apie prigimtinio proto kontempliavimo galimybes ir šių galių atbaigimą palaimintajame regėjime laikosi ir šv. Bonaventūra: „Žemėje [...] galime kontempliuoti begalinę dieviškąją didybę *protu ir nuostaba*; o dangiškojoje tėvynėje į Dievo džiaugsmą įžengsime *regėjimu...*“⁹ (išskirta straipsnio autorių).

Suprantama, Dykumų anachoretų ar šiuolaikinių jų dvasinės kelionės bendrakeleivių isichastų dvasinio tobulėjimo pakopomis neįmanoma kilti nei neturint tyrų širdies intencijų, nei nevadovaujant „iš šalies“ Dievo Malonei. Tačiau kyla klausimas: ar esama fenomenologinio – *beprielaidinio* – šios srities, t. y. sinergetinės asmens sąveikos su taip geidžiamu pradmeniu – aukščiausiuoju tikrovės principu – dieviškuoju ἀρχή (kitaip nei

Kelias į šv. Kutlumušo vienuolyną (gr. Μονή Κουτλουμουσίου). 2007 m. lapkritis, Šv. Atono Kalnas. Arūno Bingelio nuotrauka.

filosofijoje, čia jis suprantamas kaip pirmapradė tveriančioji, bet Nesutvertoji Dievo Energija, Šviesa, kurią – kadangi tai tik Dievo *Veikimas* – būtina skirti nuo Jo *Esmės*: kūriniųai dabar dar neprieinamos Dievo tikrovės plotmės), tyrimo galimybių? Viena vertus, asmens trokštamasis motyvų grynumas ir jo prigimtiniams galioms pagelbstinčioji Dievo Malonė patys savaime neprieštarauja filosofijos beprielaidiniam mąstymui (pastarajai temai aptarti kartais pasitelkiama kantiškoji praktinio proto prielaida – *kiekviena priklausomybė, išskyrus laisvą išsipaigojimą, yra vergovė* – klaidinga bent jau faktiškai). Antra vertus, pasitelkus analogijos principą galima tarti, kad krikščioniškasis pažinimo kelias, „metodas“ (gr. μέθοδος: μετά – ‘po, už, per’ + gr. ὁδός – ‘kelias, judėjimas, kelionė’), yra

„viešas reikalas“ (lot. *res publica*), galimas patikrinti ir nešališkai įsitikinti kiekvienam, kaip to reikalauja Grooto *empiriniame cikle* besisukantis mokslas?

Bent jau didžiosios apreiškotosios religijos, skirtingai nuo ezoterinių, okultinių mokymų, kelią nurodo viešai, aprašo visas „procedūras“, kurias tereikia rūpestingai atlikti ir kantriai laukti rezultato (pažado išsipildymo), sergstintis, kaip ir objektyvumo siekiančiame moksle, bet kokio subjektyvizmo, eliminuojant, kaip ir fenomenologijoje, „natūralistines tendencijas“, ir pan. Šioje tradiciškai religinio žmogaus „meta-kelionėje“ (gr. μετά + ὁδός) nėra išankstinės sąlygos išsižadėti jo galimai filosofinės ištikimybės beprailaidiškumui, bet siūloma mąstysena ir gyvensena kaip tik gelbsti šią ištikimybės Absoliutui. Jo tiesai dorybę nuo galimo jos, kaip neįgyvendinamos, visiško bergždumo, pamėkliškumo.

Dykumos tėvai kaip religinis fenomenas lyginamojo pobūdžio studijoms parankūs dar ir tuo, kad jų atžvilgiu galima tikėtis reikšmingesnės – fenomenologinės – prieigos. Ypač žinant postklasikinės filosofijos, kuriai priskirtina ir pati fenomenologija, išpareigojimą vengti daugelį jos pirmtakų nuskurdinuso redukcionizmo bei jos skelbiamą metodologinę nuostatą – kvietimą „atgal prie daiktų“. Pirmiausia Dykumos tėvų fenomenas atviras filosofinei refleksijai¹⁰ kaip *istorinis* reiškinys, fiksuotas asketinių praktikų aprašymuose ir apoftegmosse (gr. ἀποφθέγματα), skirtose sieloms ugdyti ar jų dvasines negalias gydyti. Tačiau esama galimybės fenomenologine refleksija prisiliesti ir prie Dykumos tėvų „gyvosios ugnies“, tebeliepsnojančios jų mokymo dabartinųjų ar asketi-

nio gyvenimo būdo vykdytojų širdyse, Jėzaus maldos pakylėjamosiose į grynąją θεωρία – intelektualinės kontempliacijos aukštumas. Jau VII–VI a. pr. Kr., kaip rašo Herodotas, garsusis įstatymdavyreformatorius, išmintingiausias anų laikų Atėnų pilietis Solonas laisvu nuo darbo metu irgi leisdavosi į slėpiną piligrimystę – „keliones dėl teorijos“, nes tokio – dievų nelygstamo – žinojimo vaisius galėdavęs ragauti tik jose. Toks Karlo Rahnerio „anoniminis krikščionis“ tūno ir kiekvieno žmogaus prigimties katakombose.

Būtent dėl noetinio akivaizdybės troškimo – šios filosofijai ir religijai bendros predispozicijos – iš filosofijos kaip prigimtinio proto disciplinos galima tikėtis supratimo ieškančio žvilgsnio (lot. *fides quaerens intellectum*) ir į krikščionybės *gyvąją* tradiciją, pavyzdžiui, į šiandieninių šv. Benedikto, šv. Ignaco Lojolos vienuolių ar į ortodoksų-isichastų iš šv. Atono Kalno (Graikija) kontempliatyvų proto gyvenimą, į jų kasdienės meditacijoms atsidėjusią ir nuolatos būdėti žadinamą sąmonės veiklą. Dėl XX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais sustiprėjusio filosofijos grėžimosi į religijos fenomeną vėl tampa aktualus klausimas apie filosofijos kaip mokymo ir filosofijos kaip gyvenimo būdo santykį: juk kiekviena religija galiausiai yra *praktinis* santykis su galutiniu pasaulio pagrindu, įtraukiantis visą asmenį, aišku, apimantis ir jo gyvenimo būdą.

Jei personifikuotume filosofiją, jos paskirtį vaizdingai galima būtų aprašyti stoikų filosofijos terminais: jai nepakan-ka turėti *aprašą*, kaip atrodo, kokiai rūšiai priklauso jos mąstomos esmės – pasaulinio „proto sėklos“ (gr. λόγος σπερμα-

τυχός), nepakanka užtikrinimo dėl jos *naudingumo* – filosofijai reikia *teorinėmis akimis išvysti tikrovės visumą*, t. y. jos maštomų idealybių įsitikrovinimą, įsibūtinimo dinamiką, pažinti *galimybės virsmą esamybe, būtiškąją tikrąją (ontologinio akivaizdumo) troškimas*. Todėl filosofas dėl jo disciplinos fundamentinio ir universalaus pobūdžio ne galimai, bet būtinai turi išdrįsti (draša (gr. ἀνδρεία) – nirtulingajai sielai kardinali, tad privaloma dorybė Antikos filosofijos mokyklose) žengti iš diskurso, kaip idealaus, *galimų pasaulių lauko, į tai, kas esti būtiškai – į beprielaidinę tikrąją*. Beprielaidinių pradų išvalgos siekia ir fenomenologija, vis dėlto priešingai, nei tvirtina sąmonės, transcendentinės krypties filosofijos atstovai (René Descartes'as, Immanuelis Kantas, Edmundas Husserlis), akivaizdybė, kaip tikro žinojimo (gr. ἐπιστήμη) atributas ir principas, galiausiai

siektina ne kaip transcendentaliai imanentinis įvykis, bet kaip transcendencijos *Dovana*, o kartu – žvelgiant vien iš žmogaus pusės – ir kaip laisvas *egzistencinis apsisprendimas* šią slėpinio Dovaną *priimti*. Taigi šiuo požiūriu akivaizdybė galima tik kaip abipusiai – nors ontologiškai ir nelygiaverčių pusių – mainai.

Mokslinis (sąlygotas išankstinio metodo, modeliujantis galimybių lauke) santykis su pasauliu dėl savo neišvengiamai redukuoto ir abstraktaus santykio su jo objektyvuojama realybe iš principo nepajėgus išpildyti beprielaidiškumą ir laisvą Dovaną suponuojančio akivaizdybės principo reikalavimą. Vis dėlto kiekvienas išvalgesnis ir Absoliuto besilgintis protas tokį akivaizdaus, vadinasi, galiausiai ir visaapimančio tikrumo reikalavimą nepaliauja girdėjęs, net jei – taip pat akivaizdžiai – suvokia, kad toks imperatyvas vien jo jėgomis neįgyvendinamas.

DYKUMOS MOKYKLA IR AKIVAIZDUMO PRINCIPAS: BUVIMAS DIEVO AKIVAIZDOJE

Jei palygintume nesuinteresuotą filosofijos bei nešališką, objektyvuojantį mokslo su pasauliu santykį ir anachoretų praktikas, pamatytume: Dykumos tėvai, nors ir būdami, mūsų akimis žiūrint, nepranokstamai *nuolankūs*, link tikrosios „dalykų padėties“ (angl. *state of affairs* – moderniosios logikos ribinė sąvoka, skirta neformalizuojamai daiktiškajai tikrovei išreikšti) artinosi *godžiai*, Dievo pažinimo „tarsi nekantrūs paaugliai“ ragauti *troško čia ir dabar*, Nesutvertąją Šviesą, Kristaus mokinių regėtą jau Taboro Kalne, ir save bei pasaulį joje išvysti *geidė dar būdami „moliniuose induose“¹¹*.

Jau pati atsiskyrėlių žemiškoji buveinė, jų celės ir jų tyrai „nurodo ne tik vietą, bet ir gelminį dvasios kelią“¹², kurio būtini atributai: tylą, malda, išmalda, pasninkas, atsižadėjimas, paprastumas, nuolankumas, paklusnumas, ištvermė, ramybė, tyrumas (be daugelio šių savybių nebūtų galima ir jokia mokslinė-euristinė veikla). Pati dykuma moko, kaip melstis, kaip *Dievo akivaizdoje* būti ir, svarbiausia, kaip *Dievo akivaizdoje* būti tylint ir Jo klausantis. Toks minimalizmas ne atsitiktinis: Dievas pats pasirinko tyrus ir tiesioginę, ir perkeltinę prasme – būti ten, kur nėra puikybės, kaukių, kur

Šv. Atono Kalno asketai (XX a. pradžia)¹³

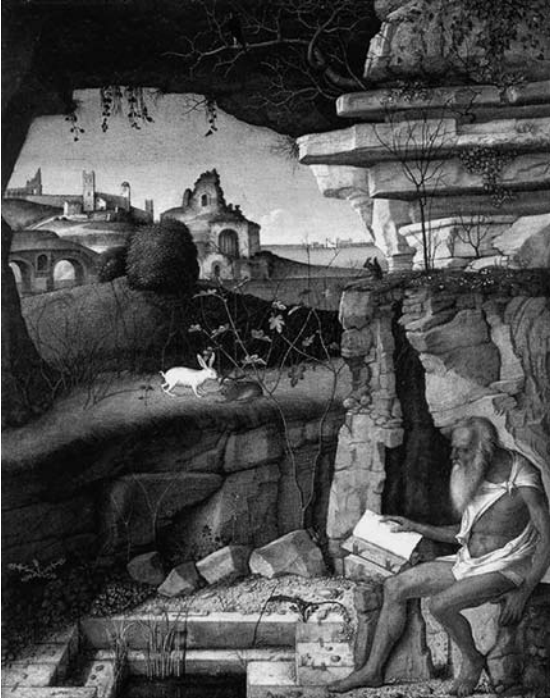
atmetami pakaitalai, klaidingi vaizdiniai: dykumoje „nėra vietos užgaidoms, viskas yra visumos dalis“¹⁴.

Galileo Galilėjaus vadinamoji *gamtos knyga*, kurios autoriumi jis laikė Dievą, mokslui, filosofijai ar religijai yra viena ir ta pati „knyga“, tačiau jai, kaip ir bet kuriai kitai, perskaityti bei suprasti būtina šviesa. Tik šviesos šaltiniai ir šios knygos skaitytojai, kaip galima spręsti iš rezultatų, yra skirtingi: ar kartezietiškas imanentinis akivaizdumo principas *clare et distincte*, jei kalbame apie Dievo parašytos *gamtos knygos* perskaitymo ir supratimo galimybes, neatrodo tarsi jonvabalio spingsulė, lyginant su mistine Dykumos tėvų „Saule“?

Juk ten, kur, rodos, Mirties viešpatija, kur visokeriopas stygius, primity-

viausios gyvenimo sąlygos, ankstyvųjų amžių anachoretai, užuot patys tapę primityvūs, skurdžiomis sąlygomis regresavę, kaip tik pasiekdavo aukščiausią dorovinio tobulumo laipsnį, pelnydavo didžiausią proto aiškumą, išminčių, labiausiai priartėdavo prie gyvenimo slėpinio. Ar toks gamtamokslio požiūriu prieštaravimas prisitaikymo prie aplinkos ar entropijos dėsniams nėra nuoroda į Apvaizdos veikimą? Ar ne todėl Dykumos tėvų posakiuose gausu liudijimų apie stebuklus (gr. θαυμα), ženklus (gr. σημειον) ir regėjimus (gr. θεαμα, θεωρία)? „Dykumos tėvams ir motinoms kūrimas – stebuklas. Ir pasaulis yra stebuklas. Tiesą sakant, ne dykumos gyventojai darė stebuklus. Dievo stebuklai buvo juose. Kaip malonės indai jie primena mums žmogiškojo gyvenimo stebuklą. Primena, kad Dievo šlovė pasireiškia trapiame žmoguje. Kaip priimame ir atliepiame į tai, kas nutinka mūsų gyvenimuose, ypač sunkiausiose situacijose, juodžiausiomis akimirkomis, parodo, kiek esame šios paslapties ir stebuklo dalis.“¹⁵ Stebuklingi nutikimai, tikrųjų „dalykų padėčių“ regėjimai galimi tik turint ypatingą atvirumo tikrovės slėpiniui ir dvasinio pažinimo dovanas. Vis dėlto akivaizdumo principo galiojimui ir mistinės partities dovanai krikščioniškasis mokymas brėžia ribas: „Dabar mes regime lyg veidrodyje, mįslingu pavidalu, o tuomet regėsime akis į akį. Dabar pažįstu iš dalies, o tuomet pažinsiu, kaip pats esu pažintas“ (1 Kor 13, 12).

Kaip šiame kontekste būtų galima pasiremti *eidetika* kaip fenomenologijos

Giovanni Bellini. Šv. Jeronimas (347–420) tyruose¹⁶

mokymu apie esmių, galimybių „savaimė“, pirmenybę būtiškosios tikrovės, esamybės, atžvilgiu? Dykuma visų pirma yra demonų valdos, į kurias išdrįsusiems įžengti tekdavo kautis „iki pat paskutinio atodūsio“¹⁷. Būtent tyruose, gal kaip niekur kitur, taip kietai, agresyviai susiduriama su „grynaisiais intelektais“ (lot. *intellectus purus*) – savitais fenomenologijos „grynujų esmių“ atitikmenimis: anachoretui su vienais bendradarbiaujant, su kitais kaip tik grumiantis, grėsmė pralaimėti vis dėlto yra labai reali ir bauginanti. Kartu anachoretas žino: jei siektų išvengti lemtingos kovos dvasioje su „neregimuoju“, su „visišškai kitu“, su išganymo antagonistu, jis būtų jau pralaimėjęs. Tad atsiskyrėlis kaip „transcendentalinės apercepcijos subjektas“ jokio pasirinkimo neturi – kaip IV a. Evagrijus

Pontietis mėgdavo sakyti: be gundymų niekas nebūtų išganytas.

Tyrai moko ne tik grumtynių už išganymą, jie rodo, ir koks turi būti santykis su materialumu: „Gali pasirodyti, kad dykuma kūnui negailestinga, bet iš tiesų čia pabrėžiamas beverčių, negyvų sluoksnių, įvardijamų kaip „kūnas“, nusimetimas. [...] Net teigdami, kad visas pasaulis priklauso Dievui, Dykumos mokytojai stengiasi nebepriklausyti nuo materialaus turto. Jie siekia susitelkti ne į pasaulį, o steigti naują tvarką ir atgręžti visą pasaulį į Dievą.“¹⁸ Kita vertus, Dykumos mokytojai yra savotiški „materialistai“: jie gerbia gyvūniją, skurdžią augmeniją, bedvasę medžiagą – kopas ar vandenį – juk visa

tai yra Dievo tvarinija ir yra Jo mylima.

Tad pirmųjų krikščioniškųjų atsiskyrėlių santykiyje su pasauliu pirmiausia regimas religinis – ne estetinis, ne emocinis ir net ne etinis jo pobūdis: kūrinija stebimasi, gėrimasi ir grožimasi, bet niekuomet ji nėra garbinama – vien Kūrėjas vertas garbinimo ir šlovinimo. Tai atvirai teocentrinė orientacija, bet praktikuojama ji gražina žmogui nuodėmės suardytą vidaus ir išorės, proto ir širdies, minties ir veiksmo vienybę. Abatas Poimenas motyvą, kodėl subrandintas širdies mintis reikia paversti veiksmu, nurodo ne tik vaizdingai, bet ir perspėdamas: „Jei turite pilną skrynią drabužių ir ilgai jos neatidarote, drabužiai viduje supus. Taip pat nutinka ir mūsų širdies mintims. Jei jų nebeišreiškiame veiksmiais, tai ilgai jui jos pagenda ir tampa blogos.“¹⁹

IŠVADOS

Moksliniuose tyrimuose siekiant tikrovės patirties ir jos mąstymo atitikimo, pažintinio akivaizdumo stygius neišvengiama. Taip nutinka dėl moksliskai neįveikiamo nuotolio tarp racionalaus bei nešališko tikrovės stebėtojo, modernaus teoretiko, ir asmeniškai, suinteresuotai, netarpiškai patiriančio tikrovės dalyvio. Net ir aksiominės prielaidos, jų pagrindu dedukuotos loginės tiesos, dėsniai negali pagelbėti mokslui ištrūkti iš jam skirtos lemties suktis hipotetinio žinojimo rate. Tad tikrojo žinojimo negalint įgyti nei realiųjų, nei formaliųjų mokslų metodais, natūraliai kyla uždavinys siekti būtiškosios tiesos peržengiant kintamą pasaulį – filosofijos ar religijos keliu – ir įsipareigoti būtent tokiai tiesai. Nuo beprielaidiškumo atsispiriantis ir Absoliuto besiilgintis filosofas savojo pašaukimo kviečiamas žengti anapus diskurso – į tai, kas esti nesąlygiškai ir būtiškai. Dykumos tėvų ištarmės istoriškai unikaliai drąsina ir rodo kelią, kaip tokį transcendavimo judesį atlikti.

Akivaizdybė, kaip patirties ir tikro žinojimo atributas bei principas, Dykumos tėvų dvasinėje kelionėje pelnoma kaip transcendencijos Dovana, nors jai priimti būtinas ir egzistencinis apsisprendimas.

Anachoreto dvasinis sielos darbas – „pareigybės“: nuolatinis proto budėjimas,

dėmesinga įvaizdintų minčių, dingsčių (gr. λογίσμοι) analizė, jų tikrumo patikra prieš juos išleidžiant į širdį, širdies sergėjimas – lygintinas su metodiškai besidarbuojančio fenomenologo sąmonės veikla, su transcendentinį žinojimą sąmonėje „nutyrinančiomis“ fenomenologinės redukcijos pratybomis.

Fenomenologas Tyruose turėtų atpažinti pačią tikrovę kaip akivaizdų imperatyvą: pati Dykuma moko, kaip dera melstis, kaip privalu Dievo akivaizdoje būti ir, svarbiausia, kaip būti tylint (gr. ἡσυχία) ir klausantis Dievo. Antra vertus, būtent Tyruose kietai ir atvirai susiduriama su „grynaisiais intelektais“ – savitais fenomenologijos „grynujų esmių“ atitikmenimis: anachoretui su vienu bendradarbiaujant, su kitais grumiantis dvasioje yra labai reali grėsmė pralaimėti. Vis dėlto siekdamas išvengti lemtingos kovos dvasioje su „neregimuoju“, su „visiškai kitu“, su išganymo antagonistu, pačiu dvasinės kovos vengimu atsiskyrėlis būtų jau pralaimėjęs.

Religinio žmogaus kovos su gudravimais ir puikybe „meta-kelionėje“ nėra išankstinės sąlygos išsižadėti filosofo ištikimybės beprielaidiškumui – kaip tik atviros Dykumų tikrovės imperatyvui mąstysena ir gyvensena ši autentiško filosofavimo pradmenį gelbsti.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Hans-Georg Gadamer. *Istorija. Menas. Kalba*. Sudarė ir iš vokiečių k. vertė A. Sverdiolas. – Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 38.
- ² Žr. Pierre Hadot. *Antikos filosofija – kas tai?* Iš prancūzų k. vertė Aušra Grigaravičiūtė. – Vilnius: Aidai, 1996, p. 69–86, p. 116–171.

- ³ Žr. Thomas Merton. *Dykumos išmintis: apoftegmos*. Iš prancūzų k. vertė R. Minelgienė. – Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2009, p. 63–64.

- ⁴ Internetinė prieiga: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Francisco_de_Zurbar%C3%A1n_023.jpg. Žiūrėta 2011 12 21.

- ⁵ Žr. John Searle. *Mind, Language, and Society*. – New York, NY: Basic Books, 1998, p. 36–37.
- ⁶ Būtent taip Bertrand Russello ateizmą apibūdina, pavyzdžiui, Robert Graves ar Paul C. Vitz. Daugiau žr. Robert Graves. *The Atheism of Bertrand Russell and Julian Huxley* // *The New Republic*. April 28, 1958 // <http://www.tnr.com/book/review/the-atheism-bertrand-russell-and-julian-huxley?page=0,1> (žiūrėta 2011 11 06). Taip pat žr. Paul C. Vitz. *Faith of the Fatherless: The Psychology of Atheism*. – Dallas: Spence Publishing Company, 1999. Plg. ir paties Bertrand Russello prisipažinimą: „[...] speaking to a purely philosophical audience, I would say that I am an Agnostic. But speaking popularly [...] we were Atheists. In regard to the Christian God, I should, I think, take exactly the same line.“ Daugiau žr. Bertrand Russell. *Am I An Atheist Or An Agnostic? A Plea For Tolerance In The Face Of New Dogmas*. 1947 // <http://www.luminary.us/> (žiūrėta 2012 02 11).
- ⁷ Žr. Adriaan D. de Groot's *empirical cycle*. Internetinė prieiga: http://en.wikipedia.org/wiki/Empirical_evidence (žiūrėta 2012 01 17).
- ⁸ Arūnas Bingelis. *Dievo paslėptis – krikščioniškumo dėmuo ir iššūkis filosofijai* // *Soter*, 2006, Nr. 17 (45), p. 8.
- ⁹ San Bonaventura. *La conoscenza di Cristo*, q. 6, *conclusione* // *Opere di San Bonaventura. Opuscoli Teologici* 1. – Roma, 1993, p. 187.
- ¹⁰ Tomas Sodeika. *Miesto metafizika: dykumos tėvų profenomenas, arba tobulo tylėjimo pamokos* // *Miestelėnai: Tyla ir postmodernioji kultūra*. – Vilnius: Gervelė, 1999, p. 39–68.
- ¹¹ Žr. Архим. Софроний (Сахаров). *Видеть Бога как Он есть*. – Essex, England: Stravropegic Monastery of St. John the Baptist, 1985.
- ¹² John Chryssavgis. *Dykumos širdyje: Dykumos tėvų ir motinų dvasingumas*. Iš anglų kalbos vertė I. Venskevičiūtė. – Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2011, p. 64.
- ¹³ Internetinė prieiga: <http://www.gora-afon.ru/#/gallery>. Žiūrėta 2012 02 17.
- ¹⁴ Ten pat, p. 88.
- ¹⁵ Ten pat, p. 122.
- ¹⁶ Internetinė prieiga: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Giovanni_Bellini_St_Jerome_Reading_in_the_Countryside.jpg (žiūrėta 2012 02 17).
- ¹⁷ John Chryssavgis. *Dykumos širdyje: Dykumos tėvų ir motinų dvasingumas*, p. 60.
- ¹⁸ Ten pat, p. 109.
- ¹⁹ Thomas Merton. *Dykumos išmintis: apoftegmos*, p. 48.